

Мадияр-Мәди; Ayfer, Aydil, Aynur; İpek, İrem;

Ағайынды адамдарға есім берудің тағы бір жолы, ол бірінші не соңғы буыны үндес есім беру. Мысалы: *Айтолқын, Айжарқын; Назым, Назерке; Құндыз, Жұлдыз; Аида, Саида; Айжан, Балжан, Гүлжан; Назгүл, Нұргүл; Нұржан, Гүлжан;*

1. M. Cavit Aker, “Muğla’da Adlarla İlgili Gelenekler ve İnanmalar”, Türk Folklor Araştırmaları, Temmuz 1960, Yıl 11, C. 6, s. 2178

2. Işıl Altun Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm. Yayıncı Yayınları, Araştırma Dizisi 2. 2004 yıl.

3. İ. Başgöz, Folklor Yazıları. İnsan Adları ve Toplum, Adam Yayınları, İstanbul 1986, s. 215

4. Alaattin Uca TÜRK TOPLUMUNDA AD VERME GELENEĞİ// A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. Sayı 23. Erzurum 2004.

5. Aydil Erol. Şarkılarla Şiirlerle Türkülerle ve Tarihi örneklerle Adlarımız. (genişletilmiş – geliştirilmiş 2. baskı) Ankara, 1992. – 468 s.

6. Никонов В. А. Имя и общество. Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1974. 278 стр.

7. Джанузаков Т.Ж. Очерк казахской ономастики. – Алма – Ата: Наука, 1982. – 176 с.

8. Гордлевский В.А. К личной ономастике у османцев// Древности Восточные. Вып. I. М., 1913. Т. 4

19. Pertev Naili Boratov Yüz soruda Türk folkoru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar). Mas Matbaacılık A.Ş. 2003, İstanbul 384 s.

10. Varis Abdurrahman. Türklerin ad koyma gelenekleri üzerine bir inceleme. Milli Folklor, 2004, yıl 16, C. 8, sayı 61

11. Rıza Yetişen, “Köyde Doğum ve Ad Verme”, Türk Folklor Araştırmaları, Ekim 1972, Yıl 24, C. 14, s. 6450

12. Vehbi Cem Aşkun, Sivas Folkloru, Sivas, 1940, C. 1, s. 112

13. Жанұзақ Т.Ж. Қазақ ономастикасы – Казахская ономастика. I том. Астана, ІС-Сервис ЖІІС, 2006 ж. – 400 бет.

14. Жанұзақов Т.Ж. Қазақ есімдерінің тарихы. Алматы, Ғылым, 1971 – 218 бет. (Лингвистикалық және тарихи этнографиялық талдау).

15. Ahmet Karadoğan Türk şahıs adlarında hayvan kültü // Milli Folklor. Yıl: 15. Sayı 57, 2003.

16. Қазақ тілінің сөздігі / Жалпы ред. Басқарған Т. Жанұзақов. – Алматы: Дайк – Пресс, 1999. – 776 б.

17. Ахметов Ә. Түркі тілдеріндегі табу мен эфемизмдер (салыстырмалы этнолингвистикалық зерделеу) – Алматы: Ғылым, 1995. – 176 б.

В статье рассматриваются вопросы семантической классификации женских антропонимов в казахском и турецком языках.

Semantik classification of kazakh and turkish feminine names are considered in this article.

Бигалиева Л.

ПАРСЫ АҚЫНДАРЫНЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ АУДАРМАЛАРЫ

Қазақ және иран елінің рухани байланысының тарихы тереңде жатқаныны айтып, дәлелдеу артық болар. Себебі, ежелден мұсылман елдері ішінде қазақтармен рухани байланысы бар халықтың бірі – иран елі. Кезінде бодандық саясаттың салдарынан байланыс үзіліп, соңғы жылдары жалғасын тауып отыруының өзі – Қазақстанда жүрген әрбір Иран

азаматы өзін жат сезінбеуінің бір айғағы. Неге десек, қазақтың ұлттық руханияты, салты, тілі мен тарихындағы ортақ нышандардың молынан кездесуі осының дәлелі болса керек. Сондықтан да, әлем төрінен орын алған Ұлы Абай да жас кезінде шығыстың ұлы шайырлары Хафиз, Сағдиден т.б. батасын сұрағандай. «Физули, Шәмси, Сейхали,

Навои, Сағди, Фердауси
Хожа Хафиз – бу ҳаммаси
Мэдэт бер шағири фэрияд» -
деп жырлағаны жайдан жай емес
деген ойдамыз.

Сондықтан да, тарих
қойнауында жатқан асыл
мұраларымызды атамаса тағы
болмайды. Дүние жүзіне әйгілі
Рудаки, Фердауси, Омар Хаям,
Руми, Хафиз Иран жерінде туып
өсіп, әлем жұлдыздарына айналса,
қазақ елінен шыққан Әбу Насыр Әл-
Фараби, Қожа Ахмет Йассауи
сияқты ойшылдарымыз бәрімізге
ортақ мақтаныш.

Әрине, екі елдің мәдениеті
мен тілін өркендету ісінде иран мен
түркі ғалымдарының да бұл салада
атқарған жұмыстары аз емес.
Дегенмен, 1999 жылы 500 жылдық
мерейтойын өткізген қос тілді
тарихшы, әдебиетші Хайдар
Дулатиды да айтпасқа болмайды.

Түркістанның 1500 жылдық
мерейтойы мен Тараз қаласының
2000 жылдығына да иран
әдебиетінің берері мол екені
Фердоусидің мына бір шумақ
жолдарынан көрінеді
Шодэнд әндер иван ботан е Тараз,
Нешәстэнд у гофтэнд ба мах раз
Тараз сұлулары сәкіде отырды,
Отырды да аймен сырласты.

Ислам Жеменейдің «Хафиз
және қазақ әдебиеті» атты еңбегіне
назар салсақ, біріншіден, Хафиз
бүгінгі күні ұлттық сипаттан
әлемдік деңгейдегі әлем
патшаларының патшасы да жұлдызы
да екенін ғылыми, көркем тілімен
қазақ оқырманына жеткізе білген
зерттеу жұмысы. Екіншіден,
Хафиздің қазақ әдебиетіндегі орнын
белгілеп, қазақ пен иранның әдеби
байланысында жалпылама белгілі
бір жүйе арқылы шолу жасап, екі
елдің әдеби байланысына үңіліп,
осы жолда еңбек еткен қазақ
ғалымдарын ретімен тауып, биік
бағасын бере білген зор еңбек деуге
болады. Үшіншіден, Хафиз

ғазалдарының сопылық қырынан
танытып, сонымен қатар Қожа
Ахмет Яссауидің сопылық
дүниетанымымен байланыстыра
білген. Бұл жеткен әдеби белестер
екі елдің рухынан туындаған
руханиятының белгісі іспетті болса
керек.

Ал иран әдеби қазынасына
Абайдың өлеңдері, Мұхтар
Әуезовтың «Абай жолы» мен
«Қараш қараш» дастаны және
Тахауи Ахтановтың «Боранының»
қосылғаны да қуанарлық жайт.

Қазақша айтқанда, «сүйкімді
қозы екі енені тел емеді» дегендей,
Ислам Жеменейдің зерттеу
жұмысының нәтижесі екі бұлақтың
мөлдір, таза нәрінен сусындап, екі
ел тарихына, өнеріне, жалпы
болмысына жан тәнімен сүйсіне
қарауы осының айғағы болса керек.

Иран мен Қазақстан
халықтарының туыстық қарым-
қатынасы бұдан да әрі нығая берсін
демекпін. Қазір ЮНЕСКО қаулысы
бойынша 21 наурыз поэзия күні
болып жарияланып Наурыз
мерекесі, әлемдік мәдениет
нышанының белгісіне айналып
отыр. Бұл бізге қуаныш пен
мақтаныш сезімін ұялатады.

Қай халық болмасын басқа
халықтардың әдебиетімен,
мәдениетімен қарым-қатынаста
болып, бір біріне ықпал әсерін
тигізу арқылы байып, алға басып
отыратыны белгілі. Дәлел ретінде
айта кетсек, аббасидтер тұсында
арабтар ислам дінін таратып
қоймай, өздерінің қол астындағы
және көршілес елдерден: үнді,
парсы, грек т.б. халықтардың
мәдениетін жатсынбай, қажетінше
бойына сіңіре білгені көпшілікке
мәлім. Мәселен, араб әдебиетінің
жәдігері ретінде күллі әлемге
мәшһүр «Мың бір түн»
топтамасында үнді, парсы, түркі
ертегілерін молынан кездестіруіміз
де сондықтан болса керек.
Солардың бірі – үнді топырағында

дүниеге келген «Қалила мен Димна», «Тотынама» парсылардың төл туындысындай болуы жайдан - жай емес. Сан ғасырлық тарихы бар қазақ әдебиетінің өн бойынан әлем әдебиетімен байланысты да байқаймыз. Сондықтан төл әдебиетімізді тереңдеп, түстеп танимыз десек, әлем әдебиетінен бөліп жарып қарау мүмкін емес. Ал әдеби байланыстар жайында сөз етсек, қазақ әдебиетіне парсы әдебиетінің тигізген әсеріне тоқталмай кету мүмкін емес.

Иран – түркі халықтарының мәдени - әдеби қарым-қатынасы өте көне дәуірлерден басталады. Сондықтан да екі халықтың мифологиялық түсінік, ырым кәделерінде, фольклорында ортақтық мол. «Авестада» бейнеленген мифологиялық пері, дию, аждаһа қазақ халық ертегілерінің кейіпкеріндей қабылданатыны осыдан. Ал «Шаһнама» дастанында «қазақ» сөзінің ауызға алынуы халқымыздың тарихын зерттеушілер үшін мәнді дерек болып отыр.

Фердоусидің «Шаһнамасы», Низамидің, Сағдидің дастандары қазақ еліне етене таныс /1/.

Әдебиетіміздің үлкен тұлғалары – Абай мен Шәкәрім «Ескендір», «Ләйлі – Мәжнүн» дастандарында ақындық сайысқа түсіп, нәзирагөйлік дәстүрді өз өлеңдерінде барынша ұштаған. Парсы әдебиеті мен қазақ әдебиетінің сан қырлы байланысын ұзақ уақыттан бері табан аудармай зерттеп жүрген ғалым - Өтеген Күмісбаев. Бұл зерттеу жұмыстары туралы мол мағлұматарды ғалымның кандидаттық және докторлық ғылыми дәреже алу үшін дайындаған диссертацияларынан табуға болады. Ө.Күмісбаев өз зерттеулерінде Фердоусидің әйгілі «Шахнама» дастанының қазақ топырағында танылып, тәржімалану тарихы, Низами, Науаи, Сағди

дастандарының ықпалындағы нәзирагөйлік дәстүрін сөз етеді. Ө. Күмісбаевтің «Хафиз, Абай және Шәкәрім» деген мақаласы да көңіл аударарлықтай /2/.

Қорыта келгенде, қазақ әдебиетінің араб - парсы әдебиетімен байланысын тереңірек тексеруге Кеңес үкіметі кезіндегі өктем идеология аз зардабын тигізбегені мәлім. Кеңес Одағы кезінде идеология ұлттық мәдениетімізді мұсылмандық шығыспен сабақтастыра қарауға мүмкіндік бермеді.

Шәкәрімнің өлеңдерін баспаға дайындаған жазушы М. Мағауин Хафиз бен Шәкәрімнің шығармашылық байланысына тоқталып, «Шәкәрімнің шығыс үлгісіндегі мұрасы сол тұстағы қазақ поэзиясының ізденіс өрісі, игерген аумағы туралы нақты түсінік берсе керек. Шәкәрімнің шығыстық жырлары көркемдік ойдың жаңа бір белесі болды. Мұндағы өрнек, иірімді жан толқынысы, үлгілі тіл мәдениеті – ұлттық поэзиямыздың Абай жеткізген ең биік тұғырымен деңгейлес» - деп атақты ақынның шығыс ықпалында да өлеңдер жазғанын баса көрсетеді.

Аударма арқылы біз әлем әдебиетінің тамаша үлгілерімен таныса аламыз. Аударма тілі басқа әр түрлі жұрттардың рухани әлемін бір – біріне жақындата түсетін пәрменді құрал екені баршамызға аян. Аударма тарихының қазақ топырағында пайда болып, қалыптасуының ұзақ тарихы бар екендігі зерттеу еңбектерден мәлім. Қазақ аудармасының тарихы мен теориялық мәселелерін сөз еткен біршама ғылыми диссертациялар және кітаптар бар.

Қазақ аудармасының тарихына тереңдей бойлап, зерттеген ғалым С. Талжанов. Оның «Көркем аударма туралы» (1975), «Аударма және қазақ әдебиетінің мәселелері»

(1975) атты кітаптары дерек материалы бай, құнды тұжырымдары бар еңбек болып саналады. Соңғы кітаптан қазақ халқының көрші елдермен әдеби қарым – қатынасы, соның ішінде парсы әдебиетімен байланысы, соғдиан (иран) тілінен ауысқан жеке сөздер – ұғымдар жөнінде, соғдиан (иран) тілінен келген префикстер мен жұрнақтар, парсы тілінен

аударылған кейбір жекелеген шығармалар бар.

1. И. Жеменей «Хафиз және Қазақ әдебиеті». 1. Хафиз әлемі 15- бет

2. Ө. Күмісбаев «Хафиз, Абай және Шәкәрім» .

В статье автора сравнивается иранско-казахская поэзия. Уточняется как схожести, так и отличия некоторых стихотворных строк.

Сағатбек Қ.

ҚЫТАЙ ТІЛІНДЕГІ РЕСМИ ІС-ҚҰЖАТТАРДЫҢ ЖАЗЫЛУ ЕРЕКШЕЛІГІ

Іс қағаздары қоғам өмірінде үлкен қызмет атқарады. Іс қағаздарының саяси, тарихи, құқықтық, экономикалық маңызы өте зор. Мемлекет, республика, қала, кәсіпорын, ұйым, мекеме тарихын жазғанда іс қағаздары ақпараттың табылмас қайнар көзі бола алады. Бүгінде еліміздегі іс қағаздарының мемлекеттік тілде жүргізілуге көшуі қазақ тілінің мәртебесін көтеруде маңызды рөл атқарады. Осыған орай қытай тілінің ерекшелігіне сай салыстыра қарасақ, мұнда қытай тіліндегі ресми құжаттардың түрлері мен оларды топтастыруға тоқталуға болады. Қытай елінің бес мың жылдық тарихы бар, осыған сай қытай тілі де қай жағынан болсын ерекшеліктерге толы. Осында қытай тіліндегі ресми құжаттардың ерекшеліктеріне және олардың жазылу ерекшеліктеріне тоқталар болсақ, қытай тіліндегі ресми іс құжаттар шамамен төмендегідей үш топқа бөлінеді:

I . Басқару органдардың басқару, реттеу қызметіне қатысты құжаттар:

Өтініш, арыз, тіркеу карточкасы, аннотациялық парақ, өмірбаян-резюме, кеден декларациясы, мінездеме, жеке іс парағы, хабарландыру, хаттама.

II. Азаматтық қарым-қатынастарды реттейтін құжаттар:

Қолхат, кепілхат, сенімхат, келісімшарт, шарт, тапсырыс.

III. Басқару, ұйымдастыру, өкім шығару қызметіне қатысты құжаттар:

Бұйрық, қаулы, жарғы, мемлекетаралық шарт, заң, ереже, декларация, үндеу.

Төменде кейбір ресми іс қағаздардың қытай тілінде жазылу ерекшеліктеріне тоқталамыз.

Кез келген ресми құжат қоғамдық және еңбек қарым-қатынастарын реттейтіндіктен, демек, ресми тілде қолданылатын тілдік құралдарды, емле ережелерін пайдалануға нақты талаптар қойылады. Ләззат Дүйсенбекованың оқулығына сүйенсек төмендегідей талаптарды қарастыруға болады. Ресми құжат – тұтас құрылым, сондықтан онда:

- Мазмұнының қысқа әрі тұжырымды түрде баяндалуы (жазылуы) тиіс;

- Тұжырымдар дәл, нақты түрде болуы тиіс;

- Сөздер мен терминдер нақты өз мағынасында пайдаланылуы тиіс;

- Терминдер мен тұрақты орамдардың бірегейлігі сақталуы тиіс;

- Бірнеше варианттағы терминдердің мүмкіндігінше мемлекеттік терминология комиссиясы тарапынан бекітілген немесе ресми тілде стандартталған, сондай-ақ жазба тілде қолдану жиынтығы жоғары (нормаға айнала бастаған) тұлғасы пайдаланылуы тиіс;

- Қазіргі әдеби тілдің нормасында көбейген сөздер, сирек қолданыстағы